

Våga se människan bakom grova våldsbrott

av **Beata Kjellberg**

socionom och leg psykoterapeut

och

Ingela Melin

socionom och leg psykoterapeut

**Publicerad som debattartikel
i Göteborgs-Posten 2008-05-18**

Våga se människan bakom grova våldsbrott

De flesta människor som begår grovt våld har under sin uppväxt levt i total övergivenhet utan pålitliga, nära relationer till vuxna. De har varit lämnade till våld och övergrepp som skadat deras inre och därmed möjligheten att smälta och bearbeta erfarenheter. Våldshandlingen kan bli den enda återstående vägen att uttrycka sig; en upprepning av det man själv blivit utsatt för, men med en annan människa som offer, skriver psykoterapeuterna Ingela Melin och Beata Kjellberg.

Det sker ibland våldsbrott som upprör en hel nation. Medier förundras över hur detta kan ske och förmedlar förenklade bilder av gärningsmannen, där läsaren skräms att tro att vem som helst kan bli en ond galning. Genom att beteckna någon som ond förlorar vi möjligheten att förstå de känslomässiga orsaker som finns bakom våldet.

Vi behöver begripa vad som har lett fram till den aggressiva handlingen; varför den har blivit den enda utvägen för gärningsmannen, om vår målsättning är att förebygga våld både i och utanför hemmet. Utifrån den förståelsen måste samhällets insatser formas. I samband med den senaste tidens våldsdåd och i artikelserien om psykiatrin finner vi inte någon intention i debatten att fördjupa resonemangen kring underliggande orsaker och samhällets ansvar, vare sig gällande våld eller psykisk ohälsa.

Långa varaktiga relationer

Dr Allan Schore, som forskar på samverkan mellan spädbarnets nära relationer och hjärnans tidiga utveckling, har funnit att elefanter och människor ibland bemästrar smärtsamma upplevelser på samma vis. Elefanten är likt människan ett flockdjur, där relationen är avgörande för utvecklingen. Elefantungen vårdas och fostras av modern, mostrar och mormödrar. Det är relationer som fortgår över 70 år.

Om en elefant dör sörjer flocken i veckor och återvänder till graven år efter år, där de smeker kvarlevorna med sin snabel. Det finns åtskilliga beskrivningar över elefanter som gått bärsärkagång och dödat såväl människor som djur. Vid närmare studier fann man att dessa elefanter var traumatiserade. Tre tonårselefanter dödade 58 noshörningar helt oprovocerat, men hade några år tidigare bevittnat massakern av sin familj och blivit föräldralösa. Dessa elefanter iscensatte det trauma de själva hade upplevt. Det blev deras sätt att hantera det outhärdliga minnet.

Kärleken utvecklar

Människan är än mer beroende och sårbar än elefanten, då vi har en mer utvecklad hjärna som mognar i relation till våra närmaste under tidig barndom. I jämförelse med andra däggdjur föds barnet mer öppet, utsatt och påverkbart för relationen och dess betydelse. Människan är jordens mest sociala varelse och varje spädbarn anpassas till den omgivning det föds in i.

Föräldrarnas förmåga att kunna tolka barnets signaler, identifiera sig med barnets behov och att vara känslomässigt närvarande är avgörande för barnets utveckling. Det sker oftast spontant genom ansiktsuttryck, röstens tonfall och beröring av barnet. Genom dessa ömsinta gester håller föräldrarna barnet i kärlek. Det är denna kärlek som är den största drivkraften till utveckling.

Grunden till psykisk hälsa

Föräldrarnas småprat sätter ord på känslor och verklighet, vilket gör världen begriplig och ger barnet ett språk. Med föräldrarnas hjälp överväldigas inte barnet av upplevelser som det ännu inte är moget att handskas med. Det möjliggör för barnet att successivt knyta känslor till kroppen och bygga inre psykiska strukturer. Så läggs grunden för psykisk hälsa.

Då det råder stora brister i detta sköra och komplicerade samspel skapas inte de inre förutsättningar som hjälper barnet att uttrycka sina behov och bearbeta sina erfarenheter. Om trauman och svåra erfarenheter blir barnet övermäktigt kapslas dessa i stället in och förblir ordlösa. Barnet skapar sig en omgjord verklighet där skräck och vanmakt avvärjs.

Trots att varje människas historia är unik, finns det samband som vi är skyldiga att se och utifrån dem forma samhällets insatser. De flesta människor som begår grovt våld har under sin uppväxt levt i total övergivenhet, utan pålitliga, nära relationer till vuxna. De har varit lämnade till våld och övergrepp som skadat deras inre och därmed möjligheten att smälta och bearbeta erfarenheter. Våldshandlingen kan bli den enda återstående vägen att uttrycka sig; en upprepning av det man själv blivit utsatt för, men med en annan människa som offer. Offret får överta den outhärdliga ångest som gärningsmannen själv inte kan bära. Det skänker en stunds andhämtning från den skräck som hotar att utplåna hela existensen.

Fasaden rämnar

Utifrån kunskapen om barns utveckling kan inte vem som helst plötsligt bli ett monster och döda en annan människa, även om journalister så hävdar. Det förutsätter, likt hos elefanterna, att en kraftfull traumatisering ägt rum. Utifrån sett kan barnet leva i en "klanderfri" miljö, men vad som sker i de slutna familjerektionerna visar sig ofelbart i barns och vuxnas sätt att fungera.

Ett barn som växer upp under hot och våld utvecklar känslighet för andras sinnestillstånd, då det kan vara en förutsättning för den egna överlevnaden. Barnet anpassar sig i ett försök att undvika skräck och vanmakt. Det kan uppvisa en yttre till synes fungerande fasad som döljer ett kaotiskt och våldsamt inre. När ångesten blir för hög rämnar fasaden och ageras ut i våld, såsom vid skolskjutningar, mord, övergrepp och gruppvåldtäkter. Ett mord på ett för förövaren okänt barn sker aldrig som en ensam företeelse, utan har oftast föregåtts av åratals eskalerande ångest och åtföljande upptrappade utageranden.

Samhällets ansvar består i att på ett tidigt stadium se "de oroligt utsträckta händer" dessa barn har, i form av utagerande eller inåtvändhet. Vi måste orka se att det otänkbara är verklighet för många barn. I dag ges dessa barn oftast diagnoser och medicineras därefter, utan att också erbjudas en längre terapeutisk kontakt - en kontakt som bidrar till att göra världen begriplig, ge barnet ord för att förstå sitt inre och omfatta sina erfarenheter.

Se hela människan

Vi kan betrakta elefanten som ond och galen, om vi bortser från dess erfarenhet. Vi kan på samma sätt bortse från orsakssambandet i barnets eller den vuxnes agerande och förvandla det till en medicinsk defekt eller en ärftlig gen. Men om vi är benägna att se orsaken till elefantens agerande, måste vi även förmå se människan i sitt sammanhang.

Det är inte förrän vi är villiga att förstå vidden av relationens betydelse som vi kan utveckla meningsfulla samhälleliga åtgärder, exempelvis i form av en fungerande psykiatri. Den enda möjliga vägen för den psykiskt lidande människan att utveckla sina inre psykiska strukturer och uppnå psykisk hälsa är genom relationen till en annan människa.

Ingela Melin
Leg psykoterapeut

Beata Kjellberg
Leg psykoterapeut